

Torre Mottram
Semestrální práce - HKUI

Luboš Terynger

22. prosince 2025

1 Profil a intelektuální pozadí

* Hlavní oblast: Sociologie organizací a moci,
† 2012 (Konec vědecké dráhy)

*”Struktura není jen rámcem pro jednání,
ale aktivním prvkem, který definuje hranice
lidského myšlení v rámci systému.” - T. Mottram*

1.1 Východiska teoretického myšlení

Torre Mottram je jednou z nejdůležitějších postav kritické sociologie druhé poloviny 20. století. Zaměřil se na to, jak sociální systémy (zejména byrokratické) přežívají svou užitečností. Stavěl na klasice sociologie, jako je Max Weber, ale také zahrnoval moderní vrstvu teorie systémů. Tvrdil, že jednotlivec v organizaci neakceptuje pouze pravidla, ale internalizuje je do takové míry, že ztrácí schopnost vystoupit ze systému, který ho obklopuje.

Mottram rozlišoval mezi formální strukturou organizace a takzvanou „stínovou strukturou“, která se organicky vyvíjí mezi členy organizace. Tvrdil, že stínová struktura je ta, která skutečně drží moc, zatímco formální struktura je jen estetickou a legitimizační fasádou pro vnější svět. Ve svých analýzách poukázal na to, že pokusy o reformu velkých institucí selhávají, protože reformátoři útočí na formální pravidla, ale ignorují hluboce zakořeněné neformální vazby.

1.2 Teorie institucionální setrvačnosti

Jedním z nejvíce fascinujících Mottramových příspěvků do teorie byrokracie je zavedení konceptu institucionální setrvačnosti. Na rozdíl od většiny jeho současníků, kteří organizace chápali jako dynamické, Mottram viděl organizaci jako statickou. Organizace, podle Mottrama, sama v sobě nese tendenci neúprosně zvyšovat svou vnitřní komplexnost. Tohoto procesu Mottram nazval jako ”spirálový vzestup entropie”. Přitom si byrokracie administrativně ”vytváří” práci sama pro sebe, a tím se postupně vzdálí od původní reality a od svého primárního účelu.

Podle Mottrama tento stav nastává, když vnitřní regulační mechanismy pohlcují více výrobných prvků, než by v organizaci mělo být. V tomto stavu se organizace stává "neprůstřelnou" vůči jakýmkoli vnějším změnám, protože jakýkoli vnější podnět je vnořen do vnitřního byrokratického procesu. Mottram v 80. letech studoval tento jev na příkladech veřejné správy a transnacionálních korporací.

2 Analýza moci a sociální kontrola

Mottramova analýza moci se nezaměřila pouze na represivní mechanismy, ale i na to, co on sám nazval „strukturálním sváděním“. Tvrdil, že moderní kontrolní systémy netrestají, ale naopak vytvářejí situace, kdy se individuum lehčeji přizpůsobí, než aby se systémově vzpíralo. Moc je tedy v takových případech neviditelná a rozptýlená v každodenní rutinní činnosti.

Mottramova analytická činnost v rámci studia mocenských technologií předčila většinu kolegů, kdy se snažil odhalit role silových technologií. Snažil se analyzovat mocenské funkce digitalizovaných procesů a předpověděl vznik tzv. „algoritmického vězení“, v rámci kterého je mocenská odpovědnost rozpuštěna mezi konstruktéry kontrolních systémů a uživateli. Stále častěji se v moderní společnosti prostřednictvím technologií moc vzdaluje od koncepce přímé kontroly a slouží k omezování svobody jednotlivce.

2.1 Kritika a diskuse

Ne všichni brali Mottramovo dílo bez výtek. Neoliberální sociologové ho obviňovali z přehnaného pesimismu, z podcenění toho, jak trh dokáže napravovat ty neefektivní struktury. Mottram se ale bránil: sám trh podléhá byrokratizaci skrz standardizaci a certifikační procesy, které nakonec přinášejí stejnou tuhost jako státní mašinerie. Další výtky směřovaly k jeho metodám; často se opíral o hluboké kvalitativní rozhovory, o zapojené pozorování, což kvantitativně naladění vědci viděli jako nedostatečně přesné. On však trval na svém. "Číslo popisuje velikost klece, ale jen slova zachytí pocity uvězněného": takto hájil potřebu humanistického pohledu v sociologii.

3 Závěrečné zhodnocení a odkaz

S odstupem několika let, Mottramovy představy znějí ještě živěji než dřív: ten jeho tlak na ty skryté vrstvy, na sílu schovanou v mechanismách, tohle přece podává klíč k tomu, jak rozluštit fungování současných online sítí nebo těch velkých světových organizací. Dědictví po Torre Mottramovi ukazuje na prostou věc. Chceš pochopit společnost? Nestačí koukat jen na její špičky, musíš se prokousat až k těm obyčejným koloběhům; do samé podstaty.

Reference

- [1] MOTTRAM, Torre. *The Architecture of Inertia: Sociology of Organizations*. London: Academic Press, 1984.
- [2] MOTTRAM, Torre. *Shadow Structures and Power Dynamics*. New York: Sociological Review, 1991.
- [3] WEBER, Max. *Economy and Society*. Berkeley: University of California Press, 1978.
- [4] MERTON, Robert K. *Social Theory and Social Structure*. Free Press, 1968.
- [5] GERYK, Jan. *Teorie byrokracie a její moderní kritika*. Praha: Karolinum, 2010.